

potser es troba la veritat, com ja vaig indicar en el DCEC, en proposar derivar-ho de GRAMMATICUS. El mot vindria llavors de VESTIS GRAMMATICA amb el sentit de 'vestit propi dels notaris i escriptors', cf. oc. ant. *gramadi*, *gramavi*, *gramazi* 'advocat', 'escrivà en llatí', i cat. ant. *gramatge* 'gramàtic' o 'savi' en Llull, i el cognom *Gramatges*: recordem que a l'Edat Mitjana es prenien com a sinònim de 'llengua llatina'; i b. ll. aragonès *grammaticus* «notarius, secretarius» (Du Cange), que certament no fou estrany al nostre baix llatí.

I hi ha una forma en el baix llatí de Rosselló, de data ben antiga, que sembla comprovar-ho, on el nom de la gramalla apareix en la forma «nam *gramatiam* meam lividam», doc. de 1279 (*InuLC*). Amb evolució mig-culta, mig-popular, el mot passaria a *gramàzia*, tal com *grammaticus* va passar a *gramazi* en oc. antic amb el sentit d'advocat; d'aquest *gramazia* 'gramàtica' vingué després, en francès antic, *gramàrie*, d'on el fr. modern *grammaire*, i el fr. mj. *gramoire*, *grimoire*, que partint de la idea de 'text llatí' ha acabat per significar 'llibre de màgica o de bruixeria'. L'evolució fonètica ulterior conduiria *gramàdia/gramàsia* en català a *gramaia*, i per invasió del sufix més corrent, acabaria per ser *gramalla*. Cert que així encara no descartem del tot la possibilitat que el mot nasqués en l'Alta Itàlia, on precisament trobem *gramaja* amb el sentit de 'idioma llatí' en una carta de la fi del S. XIII (Monaci, *Crestomazia It.*, n.º 135, iv, 2) i en altres documents medievals (*FEW* iv, 216b, b.2).

Algun reforç poden aportar a GRAMMATICA dos altres mots. No ho puc assegurar, però *grameu* o *grimeu*, que apareix com a nom de vestit en diversos inventaris aragonesos, sembla designar cosa ben semblant a la gramalla: «Un *grameu* morado de Londres, forrado de taffatan vermello, con savastre en la devantera o en las mangas», any 1402; «hun cot verde de Ipre ---; hun *grameu* del dito trapo, forrado de vayres», id.; «un *grimeu* de panyo càrdeno, de muller; una tavadina de panyo càrdeno clar», a. 1400; «una cota vermella; un *grimeu*; una manteta ---; una cota, manteta e *grimeu* de panyo morado», a. 1397 (i un altre de la mateixa forma el mateix any): *BRAE* II, 220; iv, 222, 220; el *DAG*. recull un cas de *grimeu* en català: «aljub e *grimeu* e gonella de Perpinyà» en l'any 1416. La forma *grameu* sortiria d'un **gramaio* previ, car de fet hi ha un adjectiu *gramego* 'bonic, elegant, formós' en antics documents de Treviso i de Pàdua, provinent de GRAMMATICUS (*REW*, 3838; *FEW* iv, 217a, n. 2); i *grimeu* recordaria l'evolució del fr. *grimoire*.

En el DCEC iv, 1018 (cf. *DECH*), vaig assenyalar la gran versemblança que el port. ant. *garvaia* 'capa escarlata portada pels nobles', documentat des de c. 1300, provingui d'una alteració del nostre antic *gramaia/garamia* (V. l'ex. que cito d'aquest, supra) per influència d'un quasi-sinònim *garvim* (cast. ant. *GARVIN*, DCEC); veg. el DCEC per a més proves i dades portugueses; i això acabaria de confirmar que en català és més antic *gramaia* que *gramalla*.

DERIV.: *Gramaller*. *Gramalleta*. *Gramalló*. *Agrama-*

llat. *Engramallat*.

Gramalló, *gramallonar*, *gramallut*, V. *grum Gramanto*, *gramàntol*, V. *llamàntol Gramàsia*, V. *gramalla Gramatge*, *gramàtic*, *gramàtica*, *gramatical*, *gramatiqueria*, +*gramatista*, *gramatita*, *gramatitzar*, V. *gràfic Gramenar*, *gramenot*, *gramenova*, *gramerola*, *gràmet*, V. *gram Gramill*, V. *gràfic Graminàcies*, *graminícola*, *gramínies*, *graminiforme*, *graminiuor*, V. *gram Gramòfon*, *gramola*, V. *gràfic*

Gramònica, Princ. i P. Val. (que a Rafelguarut m'explicaren com 'herba medicinal verda, semblant a la menta, de la qual s'extrau una aigua curativa de color de vi vermell', 1962), V. *agrimònia* de la qual és alteració, influïda per *GRAM* (i més o menys per noms de plantes com *estramoni* i *scammonia* = *escamonea*).

Gramós, V. *gram Grampa*, V. *grapa Grampins*, V. *rampi Grampó*, *gràmpola*, *gramponador*, V. *grapa*

GRAN, del ll. GRANDIS 'grandios', 'empès en anys, d'edat avançada'. □ 1.ª doc.: orígens (*Homilies* etc.).

«Aqueles companges de les gens qui anaven davant N. S. manazaven ad aquel ceg --- e N. S., quan audí aïzò que tan fort lo pregave --- féd-lo-s amenar davant entre la gent *gran*, e demanà-li qué quera» 'la nombrosa gent' (*Hom.*, 3v22); «tan poc conexien e amaven Déu, qui aquest món ha creat, e donat als hòmens, en *gran* noblea e bonea», Llull (*Merav.*, Ag. i, 3); «lo juraren tuyt ab *gran* alegre e ab *gran* plaer», Muntaner (Bof., 51); «elegí un altre loc, lo qual era molt delitós, de *gran* spessura d'arbres, hon havia una molt bella, lúcida font», JoMartorell (Ag. i, 88); «Expiro! De ses viles y sos ramats só hereva / --- / --- sa corona és teva: / axí en ton front la faça més *gran* l'Omnipotent», *Ail.* (64).

De la summa antigor de la penetració del ll. *grandis* a Catalunya, en el llenguatge rústic, ja abans de completar-se el procés de la romanització són testimoni indirecte certs NLL del Pallars Sobirà, compostos de GRANDIS, amb característiques fonètiques pròpies del llenguatge mixt encara substràtic i ja força romanitzat: com *Camporanes*, a l'Alt Flamicell, CAMPOS GRANDES, i *Puirani PADIUM GRANDE* (Pobellà), *Camporan* i algun altre.

Dels usos ja més especials basten pocs testimonis literaris. Mer intensiu: «Nós conequem les paraules que eren *grans* e cubertes ---», Jaume I (Ag., 68); «el Mostanzer --- fo *gran* amic del senyor rey nostre pare», Muntaner (59). En plural, quasi equiparat a 'molts': «entraren més de mil hòmens a cavall, e *grans* gents de peu, entró sus Alcoy», Muntaner (52); locució del mateix ordre, a la manera del fr. *beau-coup*: «tròbà --- la priora del monastir --- ab *gran colp* de monges ---», *Curial* (*NCI*. II, 58).

Modernament, aplicat a l'edat, en la nostra més que en les altres llengües, i fins als últims límits del català: «la mainada --- quan siguen *grans* ---», Benasc (1965); cosa moderna ben cert, però que ja tenia fon-